

1464

Balans mellan yrkes- och hemliv – en önskan bland både män och kvinnor

Jämställdhetstänkandet tycks ha vunnit erkännande hos det svenska folket. Den slutsatsen kan man dra av intervjuer med 2 145 personer i tre områden i Sverige. Undersökningen vill visa hur skillnader i värderingar påverkar attityder och beteenden som rör förhållandet mellan män och kvinnor i arbetslivet.

Genomgående framträder en önskan om att kombinera yrkes- och hemliv bland både kvinnor och män. Det är inte längre fråga om antingen eller. Kvinnor och män kan i stor utsträckning – och bör också – göra samma saker.

I praktiken ser det dock inte alltid ut så här. De intervjuade ser praktiska problem med att uppnå jämställdhet. Dessutom är det faktiskt hälften av de intervjuade som anser att kvinnan är den som ska ha det största ansvaret för hem och barn.

SYFTE

Syftet med denna undersökning har varit att visa hur skillnader i värderingar påverkar attityder och beteenden som rör förhållandet mellan män och kvinnor i arbetslivet.

Undersökningen har utförts i tre regioner: Västernorrland–Gävleborg, Jämtland–Kopparberg och Östergötland. Svaren på de 2 145 intervjuerna redovisas dels genom en sammanfattning, dels genom uppdelning i olika grupper – en s k typologi.

SAMMANFATTANDE DISKUSSION

Jämställdhetstänkandet tycks ha slagit rot i den svenska befolkningen, åtminstone i de tre regioner som undersökningen gäller. Det är en slutsats som man kan dra av den här undersökningen.

Det är inte längre en fråga om antingen eller. Kvinnor och män kan i stor utsträckning – och bör också – göra samma saker. Kvinnorna väljer inte mellan yrkesliv och ett liv med betoning på rollen som mor och maka. De vill ha allt.

Genomgående framträder en önskan om balans mellan yrkes- och hemliv bland både män och kvinnor. De flesta anser att man antingen bör dela lika mellan yrkesarbete och barnpassning eller att bådas engagemang i yrkes- respektive hemliv kan växla

under olika tider allteftersom behoven och övriga förhållanden växlar. En stor majoritet anser att någon bör vara hemma hos barnen när de är små, men att det inte spelar någon roll vilken av föräldrarna det är. Man anser också i stor utsträckning att barn mår bra av att växa upp i jämställda hem.

Detta är teorin. I praktiken ser det inte alltid ut så här. Det kommer fram i undersökningen genom att de intervjuade ser praktiska problem med jämställdhet. Dessutom är det faktiskt lika många som anser att kvinnan är den som ska ha det största ansvaret för familjen och hemmet som det är som anser att man ska dela lika på detta ansvar.

Det går en skiljelinje mellan dem som arbetar i privat och dem som arbetar i offentlig sektor. De med utpräglat jämställdhetstänkande återfinns till stor del inom den offentliga sektorn. Man kan tänka sig att det är lättare att leva jämlikt om båda är anställda inom offentlig tjänst, liksom det är svårare för en man i privat tjänst att göra det. Exempel är att föräldraledighet för en man i privat tjänst troligen kan få större konsekvenser för möjligheter i framtiden.

Hur ska det gå för alla som strävar efter balans mellan yrkes- och hemliv? Blir de tvungna att välja det ena eller det andra? Eller blir arbetslivet tvunget att anpassa sig efter de nya värderingarna?

Stora omvandlingar sker nu inom den offentliga sektorn, med större krav på effektivitet och resultat. Innebär detta att man mer och mer kommer att anamma arbetssätt och värderingar från den privata sektorn? Arbetstillfällena inom offentlig sektor kommer att minska. De offentliganställda tjänstemännen har högre utbildning än tjänstemännen inom den privata sektorn och kommer troligen att tränga ut dessa. Vad händer när dessa nya tjänstemän kommer in i den privata sektorn där helt andra värderingar råder? Vilka värderingar kommer att råda, de från den privata sektorn eller de från den offentliga?

SAMMANFATTNING AV RESULTATEN

Svaren på frågorna om arbetsliv, familjeliv och fritid delades upp i följande områden:

- inställning till arbete och utbildning
- arbete och hemliv
- könsrolls- och jämställdhetstänkande
- manliga och kvinnliga egenskaper.

Inställning till arbete och utbildning

En stor majoritet av de intervjuade anser att en god utbildning är den största tillgången i livet. Likaså anser de att det är viktigt för den personliga utvecklingen att ha erfarenheter från flera arbetsplatser och arbetsuppgifter. Att satsa på en god utbildning är det bästa sättet för kvinnan att skaffa sig samma möjligheter som mannen. Vidare tycker de inte att lönen är det viktigaste, utan viktigast är de möjligheter till personlig utveckling och tillfredsställelse som arbetet ger. Men arbetet är inte det viktigaste i livet, utan de allra flesta menar att ett gott liv kräver balans mellan yrkes- och hemarbete.

Drygt hälften av de intervjuade tror att det stämmer ganska bra att män har svårt att acceptera om en kvinna i deras arbetsgrupp blir befordrad till chef. De tror också att det är svårt för en kvinna att avancera på mansdominerade arbetsplatser.

Arbete och hemliv

Hälften av de intervjuade vill både yrkesarbeta och arbeta i hemmet, medan 40 procent vill ägna sig åt yrkesarbete utanför hemmet. Fem procent vill sköta hushållet.

Den största andelen, drygt 40 procent, tycker att den ideala familjen är den där mannen och kvinnan är lika engagerade i sina arbeten och där hemarbetet och vården av barnen delas lika. Den näst största andelen väljer den familj där engagemanget i arbetet och ansvaret för hem och familj kan växla under olika perioder. På tredje plats hamnar den familj där den ena tar på sig större delen av arbetet med hem

och barn och inte är lika engagerad i sitt yrkesarbete som den andra. De allra flesta tror att ett förhållande blir lyckligare om även mannen satsar på hemlivet och tar sin del av hushållsarbetet.

De intervjuade tror inte i någon större utsträckning att det är bäst för barnet om mamman är hemma när barnet är sjukt. Inte heller att det skulle vara svårt för en man att acceptera att hans fru blev befordrad till chef.

Överlag tycks man inte ha någon särskilt negativ syn på att kvinnor är ute i arbetslivet. Andelen som är negativ varierar mellan 20 och 30 procent på de olika frågorna. Drygt 80 procent instämmer i påståendet att det är bra om någon är hemma med barnen när dessa är små, men att det inte spelar någon roll vilken av föräldrarna det är. Ungefär lika många anser också att det är en fördel för barnen om även pappan tar föräldradigt och är hemma med barnen en längre period. Man tror dock att det är svårare för en man att motivera barnledighet för sin chef och att män ofta har svårt att acceptera att andra män är barnlediga.

Könsrolls- och jämställdhetstänkande

Mellan 20 och 30 procent av de tillfrågade uppvisar vad man kan kalla ett traditionellt könsrollstänkande, dvs att kvinnans viktigaste uppgift är att vara hemma och ta hand om barnen.

De allra flesta anser att pojkar och flickor ska uppfostras lika. De ska ges samma möjligheter i skolan, och de flesta tror också att det är på det sättet i dag.

Vidare tror de att män och kvinnor kan göra samma jobb lika bra. Kvinnor ska också ha samma lön som män för likvärdigt arbete, men de flesta tror att så inte är fallet. De tror att männen har mindre ansvar för familjen, och i viss mån tror de också att männen har roligare jobb och mer stress i sitt dagliga liv.

De tillfrågade ställer sig i hög grad tveksamma till om jämställdhet på arbetsmarknaden kan skapas utan lagar och avtal. Men de tror inte att könskvotering är ett bra sätt att befrämja jämställdhet. Inte heller är lagar och avtal, som skulle förmå män att vara hemma i större utsträckning, en framkomlig väg till jämställdhet.

Majoriteten av de tillfrågade arbetar heltid. Av dem som arbetar deltid uppger den största andelen att de gör det av familjeskäl. Tjugo procent svarar att de gör det därför att de värderar fritiden högre.

Manliga och kvinnliga egenskaper

Det som i störst utsträckning anses vara viktigt för en man är att vara framgångsrik, tjäna bra med pengar, vara praktisk och självständig och att ha nära vänner. För en kvinna är det att ha nära vän-

ner, se bra ut och vara tilldragande, självständig och populär.

Drömmannen är trogen, omtänksam och ger trygghet. Han har humor, god ekonomi, slarvar inte med pengar och är absolut ärlig. Drömkvinnan är också trogen. Hon har ett fördelaktigt utseende och humor, är snäll, mjuk, ömsint, smeksam, romantisk och klär sig snyggt.

TYOLOGI

Denna del av analysen innebär att vi har gått djupare in i begreppet jämställdhet genom att dela upp frågorna i olika faktorer. Exempel på faktorer är traditionellt/icke traditionellt könsrollstänkande och negativa/icke-negativa attityder mot kvinnor som är framgångsrika i yrkeslivet. Frågor eller påståenden som mäter samma sak inordnas genom faktoranalys i en och samma dimension och eftersom de mäter samma sak tenderar individerna att svara i samma riktning på alla frågor i samma dimension. På så sätt framträdde sju olika dimensioner. Genom en sk klusteranalys har personerna indelats i olika grupper som sinsemellan är så olika som möjligt och inom sig så lika som möjligt. På så sätt framkom en typologi efter personernas värden på de olika dimensionerna i faktoranalysen. Typologin kom att omfatta sex olika grupper.

Faktoranalysen

Följande sju dimensioner framträdde i faktoranalysen. Observera att dimensionerna inte är grupper av personer utan skalor på vilka de tillfrågade kan ha högt, medel- eller lågt värde.

1 Traditionellt könsrollstänkande

I denna dimension återfinns frågor om inställning till könsroller. I ena änden instämmer man i påståendet som att kvinnans plats är i hemmet, mannen ska försörja familjen, osv. I den andra tar man avstånd från sådana.

2 Negativ inställning till yrkeskvinnor

Exempel på påståenden som samlar sig i den ena änden av dimensionen är att kvinnor som har framgång i yrkeslivet kompenserar att de misslyckats i kärlek, att de är egoistiska, ofta ensamstående och okvinnliga. I den andra änden tar man avstånd från sådana negativa påståenden.

3 Jämställdhetsinriktning

De som instämmer i påståendena i denna dimension har vad man kan kalla jämställdhetsvärderingar. De anser att män och kvinnor i mångt och mycket kan byta plats med varandra. De tror t ex i stor utsträckning att förhållanden i allmänhet blir lyckligare om

även mannen satsar på hemmet och att det är en stor fördel för barnen om även pappan är hemma när de är små.

I den andra änden av dimensionen tar man avstånd från dessa påståenden, men vi kunde notera att de allra flesta har jämställdhetsvärderingar. Detta kan tolkas på två sätt. Antingen har dessa värderingar trängt djupt ner i det svenska folkets medvetande eller så är det inte rumsrent att tycka något annat.

4 Praktiska problem med jämställdhet

Denna dimension mäter vad man kan kalla problemmedvetenhet. Alltså om man är medveten om problem som är relaterade till jämställdhetsfrågor. Exempel på sådana frågor är om män och barnledighet. Om man instämmer i påståendena tror man att det är svårare för män att motivera barnledighet, att acceptera att andra män är barnlediga och att barnledighet leder till att karriärmöjligheterna minskar mer för en man än för en kvinna. Om man inte ser praktiska problem med jämställdhet instämmer man inte i påståendena.

5 Män – kvinnor – hierarki

De som har högt värde här tror att män har mer respekt för överordnade och mer disciplin än kvinnor, medan kvinnor har mindre respekt för regler. De tror också att män har svårt att trivas på arbetsplatser som domineras av kvinnor och likaså att kvinnor har svårt att trivas på mansdominerade arbetsplatser.

6 Problem på kvinnodominerade arbetsplatser

Hit hör påståenden om att det ofta blir problem av en speciell karaktär på arbetsplatser som domineras av kvinnor. Att det blir många konflikter om det är många kvinnor på en arbetsplats och att det blir rörigt och oorganiserat. Att det är svårt för kvinnor att acceptera att en kvinna i deras arbetsgrupp blir befördrad till chef. Om man instämmer i detta har man också en negativ attityd mot kvinnor som sysslar med jämställdhetsarbete och tror inte att sådant arbete gör någon nytta.

7 Utbildning och arbetsinriktning

I denna dimension inordnar sig frågor om arbete och utbildning. De som anser att arbetet är viktigt tycker att också utbildning är viktigt och att utbildning är kvinnans bästa sätt att skaffa sig samma möjligheter som män.

Sex olika typer

De intervjuade grupperades med hjälp av de sju dimensionerna i följande sex typologiska grupper.

1 De trygga feministerna

Här återfinns kvinnor med en ganska balanserad strävan efter jämställdhet. De vet vad de tycker, tar ställning, samtidigt som de ser praktiska problem som sätter käppar i hjulet för deras strävan.

Sjuttio procent i denna grupp är kvinnor, en stor andel gifta eller sambor. Högutbildade är överrepresenterade, liksom tjänstemän i offentlig sektor. De flesta är i 40-årsåldern.

2 De liknöjda

Denna grupp ställer sig neutral till det mesta. Gruppen har inget traditionellt könsrollstänkande, men inte heller några starka åsikter. Man är inriktad på jämställdhet men inte direkt på praktiska problem med jämställdheten.

Könsfördelningen i gruppen är jämn. Den består i hög grad av ganska unga personer, omkring 30 år och yngre. En tredjedel är ensamstående. Arbetare är överrepresenterade. Jämfört med snittet är man i stor utsträckning inte medlem i något fack och röstar också mindre på socialdemokraterna.

3 Tvivlarna

Denna grupp vill gärna ha jämställdhet men tror inte riktigt på att det är möjligt. I grunden har gruppen ett traditionellt könsrollstänkande.

I denna grupp är könsfördelningen ganska jämn. Äldre utgör en stor andel. De är gifta och har barn som har flyttat hemifrån. Pensionärer är överrepresenterade. I gruppen sympatiserar man med centerpartiet mer än genomsnittet gör.

4 De klassiska manschauvenisterna

Här finns de som inte alls är inriktade på jämställdhet. De ser klart problem som sammanhänger med jämställdhet.

Gruppen består mest av män, medelålders och gifta. Folkskola är överrepresenterad som utbildning samtidigt som man i större utsträckning än genomsnittet är egna företagare. De röstar oftare på moderaterna än genomsnittet.

5 De obekymrade

De obekymrade har inte traditionellt könsrollstänkande utan anser att män och kvinnor i mångt och mycket kan byta plats med varandra. De är klart inriktade på jämställdhet, ser inga praktiska problem med jämställdhet.

Könsfördelningen i gruppen är jämn. 30-39-åringar är överrepresenterade. Man arbetar i både privat och offentlig tjänst och röstar mindre på moderaterna än genomsnittet gör.

6 De välanpassade traditionalisterna

Denna grupp har ett ganska traditionellt könsrollstänkande. Men den är klart inriktad på jämställdhet. Man anser att rollerna kanske var bättre förr, men tiderna förändras och det måste man acceptera.

Till stor del utgörs gruppen av kvinnor och äldre personer. De är oftare än genomsnittet änka eller änklings och har vuxna barn. De röstar i stor utsträckning på socialdemokraterna.

RAPPORTEN

Värderingar kring Arbetsliv, Familjeliv, Fritidsliv (19 sid) kan beställas från SIFO Samhälle AB, Box 1294, 164 28 Kista, tel 08-752 31 00. Pris: 200 kronor.

1464

För innehållet i sammanfattningen svarar
Anna Fritz och Hans Fornwall,
SIFO Samhälle AB, Box 1294, 164 28 Kista, tel 08-752 31 00.

Dnr 088-361 KOM-programmet (09) Oktober 1991

Arbetsmiljöfonden

BESÖKSADRESS Olof Palmes Gata 31 PLAN 3
POSTADRESS Box 1122 111 81 STOCKHOLM
TELEFON 08-791 03 00 TELEFAX 08-791 85 90